

відповідає або суперечить іншим фактичним даним, що встановлені у справі, то з метою усунення протиріч діяльність слідчого повинна бути спрямована на виявлення нових доказів і перевірку наявних у кримінальній справі.

При неможливості дотримання усіх кримінально-процесуальних й організаційно-тактичних умов пред'явлення для впізнання слідчий повинен відмовитись від проведення цієї слідчої дії та провести інші.

Список використаної літератури:

1. Лук'янчиков С.Д., Моїсєєв О.М. Пред'явлення для впізнання: Навч. посіб. – Макіївка, 1998.
2. Криміналістика: Підруч. / Кол. авторів: Глібко В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін. / За ред. В.Ю. Шепітька. – К., 2001.
3. Методичні рекомендації щодо пред'явлення для впізнання на попередньому слідстві № 5483/Кл: Головне слідче управління МВС України; НАВС України. – К., 2001.
4. Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань: Монограф. – Дніпропетровськ, 2010.

Надійшла до редакції 18.01.2011

ЄФІМОВ М.М., ад'юнкт
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.985/343.3

**ОСОБЛИВОСТІ ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ ТА ОБСТАВИНИ,
ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ДОКАЗУВАННЮ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ХУЛІГАНСТВА**

Стаття присвячена висвітленню деяких аспектів початкового етапу розслідування хуліганства. Розглянуто особливості порушення кримінальних справ, а також обставини, що підлягають доказуванню у справах зазначеної категорії.

Ключові слова: хуліганство, порушення кримінальної справи, обставини, що підлягають доказуванню.

Стаття посвящена некоторым аспектам первоначального этапа расследования хулиганства. Рассматриваются особенности возбуждения уголовных дел, а также обстоятельства, подлежащие доказыванию в делах указанной категории.

Ключевые слова: хулиганство, возбуждение уголовного дела, обстоятельства, подлежащие доказыванию.

The article is devoted to convey of some aspects the urgent period of the investigation of the hooliganism. The peculiarities infringement of criminal cases is examined, and the circumstances what must bring in cases this category are examined too.

Keywords: hooliganism, the infringement of criminal case, the circumstances that must bring.

При розслідуванні хуліганства, як і при розслідуванні будь-якого іншого злочину, проводяться різноманітні слідчі дії, оперативно-розшукові заходи тощо. У свою чергу, провадженню більшості слідчих дій при розслідуванні злочинів передують такі процесуальні дії, як порушення кримінальної справи. Це важливе рішення, яке приймає слідчий. Воно вказує на те, що слідчий у даному діянні вбачив склад злочину і готовий продовжувати розслідування. Звичайно, таке рішення повинно базуватися на певних приводах та підставах, щоб бути достатньо обґрунтованим. Коли ж таке рішення приймається, то одразу виникає потреба з'ясувати обставини, що підлягають доказуванню при розслідуванні злочину. Тобто окреслюється певне коло обставин, які потребують детального та всебічного дослідження для ефективного і швидкого розслідування злочину.

Проблемами розслідування хуліганства і, зокрема, питаннями порушення кримінальних справ та встановлення обставин, що підлягають доказуванню, займалися такі вчені, як Л.Ш. Берекашвілі, В.П. Власов, Л.Д. Гаухман, А.О. Крикунов, В.К. Лисиченко, М.І. Порубов, М.В. Салтєвський та ін. Дослідженням розслідування хуліганства на рівні дисертаційного дослідження займалися М.С. Бушкевич (2008), Ю.А. Віленський (1970), В.І. Захаревський (1990), Є.І. Овчаренко (2004). Проте в їхніх роботах моменти порушення кримінальної справи були висвітлені недостатньо, а питання обставин, що підлягають доказуванню при розслідуванні

хуліганства, розглядалося в загальних рисах і залишилося дискусійним. Крім того, розвиток технологій зумовив зростання кількості можливих способів вчинення злочинів, зокрема і хуліганства. Це також вплинуло на зміну кола обставин, що підлягають доказуванню, у справах про хуліганство. Актуальність даного дослідження і полягає у встановленні того кола обставин, що підлягають доказуванню, з огляду на сучасні проблеми розслідування хуліганства.

Метою даної статті є визначення обставин, що підлягають доказуванню, та особливостей порушення кримінальних справ при розслідуванні хуліганства.

Для вирішення мети автором поставлені такі завдання:

- 1) дослідити наукові підходи до визначення обставин, що підлягають доказуванню;
- 2) визначити особливості порушення кримінальної справи при розслідуванні хуліганства;
- 3) на основі теоретичної і емпіричної баз виділити обставини, що підлягають доказуванню, у справах про хуліганство.

У структуру кожної з методик розслідування окремих видів злочинів, на думку Р.С. Белкіна та Г.Г. Зуйкова, входять: визначення обставин, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні даного виду злочину, а також визначення особливостей порушення кримінальних справ даної категорії [4, с. 366]. Серед обставин, що підлягають встановленню, В.Ю. Шепітько виділив: просторово-часові зв'язки між окремими слідами злочину та обставинами події; ідентифікаційні та ситуаційні властивості слідів і їх доказову цінність; причини відсутності або наявності слідів як фактів, що суперечать природному перебігу аналогічних подій (негативні обставини) [6, с. 379].

Приводами для порушення кримінальних справ з хуліганства є заяви потерпілих чи їх близьких; повідомлення свідків-очевидців, що затримали підозрюваних в момент вчинення злочинних дій, та осіб, яким факти про хуліганство стали відомі з інших джерел; повідомлення установ, підприємств, організацій та посадових осіб; статті, листи, опубліковані в журналах, газетах; безпосереднє виявлення ознак злочину органом дізнання, слідчим, прокурором чи судом.

Характерною особливістю хуліганства, як зазначає М.І. Порубов, є те, що заяви та повідомлення про протиправні дії надходять від потерпілих чи інших громадян частіше за все під час чи одразу після вчинення цих діянь безпосередньо до працівників міліції чи іншим осіб, до обов'язків яких належить охорона громадського порядку [5, с. 243]. При вивченні кримінальних справ зазначеної категорії за 2006 – 2010 рр. нами встановлено, що за заявами потерпілих чи їх близьких було порушено 41 % кримінальних справ; повідомлення свідків-очевидців, що затримали підозрюваних в момент вчинення злочинних дій, та осіб, яким факти про хуліганство стали відомі з інших джерел, – 24 %; безпосереднє виявлення ознак злочину органом дізнання, слідчим, прокурором чи судом – 27 %.

Якщо порівняти вищенаведені дані з даними дослідження, що проводилось у 80-х рр., побачимо, що справи про злочини, які кваліфікуються за ч. 2 і 3 ст. 206 КК України від 1960 р., порушувалися органами дізнання – 59,7 %, слідчими установ внутрішніх справ – 31,4%, слідчими органів прокуратури – 5,2 %, прокурорами – 3,2 %, судами – 0,5 % справ. Більшість з них (68,6 %) порушені за заявами потерпілих і повідомленнями очевидців хуліганства, 15,7 % – за ініціативою працівників міліції, слідчих, прокурорів і суддів, 12,5 % – за повідомленнями установ, організацій і службових осіб, 3,2 % справ порушено за матеріалами народних дружинників, які вживали енергійних заходів до негайного припинення хуліганських дій, склали протоколи і доставляли правопорушників в органи міліції [11, с. 7]. Вищенаведені дані дозволяють дійти висновків, що збільшилась кількість порушень кримінальних справ даної категорії через безпосереднє виявлення ознак злочину органом дізнання, слідчим, прокурором чи судом. А ефективність боротьби з хуліганством значною мірою залежить від своєчасного реагування на ці небезпечні злочини.

Тобто справи про злочини, передбачені ст. 296 КК України, за наявності підстав можуть порушуватися з будь-якого зазначеного в ст. 94 КПК України приводу. При цьому органи дізнання і слідчі повинні враховувати дві особливості: наявність достатніх даних, які вказують на ознаки кримінально караного хуліганства, оскільки хуліганські вчинки, в залежності від характеру, ступеня порушення і повторності, можуть тягти за собою як кримінальну, так і адміністративну відповідальність; спрощений порядок провадження в справах про злочини, передбачені ч. 1 ст. 296 КК України, які за загальним правилом порушуються судом за матеріалами органів міліції або інших органів дізнання (ст. 430 КПК України).

Саме тому порушенню кримінальних справ завжди передуює збирання первинної інформа-

ції. З цього приводу Л.М. Лобойко наголошує, що при отриманні первинної інформації про діяння, як правило, відразу неможливо визначити, чи містяться в ньому ознаки злочину, оскільки в особи, яка вивчає інформацію, є тільки вірогідні знання про діяння взагалі [9, с. 245]. Адже матеріали в більшості випадків потребують перевірки чи доповнення, оскільки іноді заявник добросовісно помиляється в суті вчиненого хуліганства, а також можуть мати місце наклепи.

Якщо повідомлення про хуліганство надійшло із запізненням або в первинних матеріалах події недостатньо ознак злочину, проводиться попередня перевірка. Її мета – отримання даних, що дозволяють із достатньою мірою ймовірності розглядати питання про наявність або відсутність підстав для порушення кримінальної справи, тобто встановлення додаткових ознак, характерних для злочину. Попередня перевірка може проводитися слідчим, керівником слідчого підрозділу, прокурором, органом дізнання. До методів попередньої перевірки можна віднести огляд місця події, відібрання пояснень тощо [12, с. 5].

Обсяг обставин, що підлягають доказуванню в процесі розслідування кримінальних справ, як зазначив в своїй дисертаційній роботі С.І. Макаренко, потрібно визначати «... виходячи з:

- предмета доказування (обставин, що підлягають встановленню);
- меж доказування у кримінальній справі, визначених у законі;
- ознак злочину, що розглядається, які мають місце в диспозиціях відповідних статей

Кримінального кодексу;

- обставин, що визначаються своєрідністю кожного окремо взятого злочину» [10, с. 76].

Тому ми не можемо погодитись з М.С. Бушкевичем, який наголошує, що предмет доказування при розслідуванні хуліганства становить систему взаємопов'язаних елементів, виключення будь-якого з яких робить проблематичним вирішення завдання кримінального переслідування. До принципів побудови даної системи він також відносить: необхідність встановлення всіх ознак злочину, передбачених кримінальним кодексом; з'ясування та конкретизацію елементів кримінально-правової характеристики через його криміналістичну характеристику з урахуванням типових для даного злочину закономірностей і зв'язків; відповідність обставинам, що передбачені нормами кримінально-процесуального кодексу [2, с. 11-12]. Тобто М.С. Бушкевич ототожнив предмет доказування з усім обсягом обставин, що підлягають доказуванню.

У свою чергу С.І. Макаренко предмет доказування розглядає «... як єдність п'яти груп обставин, що визначають напрям і межі розслідування, а саме:

1. Обставини, що пов'язані зі встановленням та доказуванням злочину.
2. Обставини, що пов'язані зі встановленням та доказуванням вини обвинувачених у вчиненні злочину.
3. Обставини, що впливають на ступінь та характер відповідальності обвинувачених.
4. Обставини, пов'язані зі встановленням характеру і розміру шкоди, що спричинив злочин.
5. Обставини, що сприяли формуванню злочинної групи та вчиненню злочину» [10, с. 77].

Хуліганство – дуже своєрідний склад злочину, тому, як зазначав Л.Ш. Берекашвілі, при його розслідуванні важливо правильно визначити обставини, що підлягають встановленню, дослідженню та доказуванню у справі. Недбалість, що тягне по собі не з'ясування окремих важливих деталей розслідуваної події, робить неможливим точну кваліфікацію дій злочинця і заважає відмежувати хуліганство від інших злочинів [1, с. 14]. Різні вчені досліджували питання переліку обставин, що підлягають доказуванню, при розслідуванні хуліганства. Але, на нашу думку, найбільш повно їх визначив А.О. Крикунов. У його роботі був наведений такий перелік:

«1. Чи дійсно були вчинені хуліганські дії й у чому вони полягали;

2. Час учинення хуліганських дій (дата і час, їхня характеристика: вихідний або робочий день, вечірній або денний час); місце їх учинення (громадське місце – вулиця, парк, кінотеатр, квартира); обстановка, за якої відбувалися хуліганські дії, або, іншими словами, що відбувалося на місці події в момент учинення хуліганства – масове гуляння, лекція, кіносеанс тощо.

3. Ким вчинені хуліганські дії; які дані характеризують правопорушника – вік, рід занять, утворення, судимість за хуліганство або інший злочин, осудність, характеристика за місцем проживання і роботи; чи був він у момент учинення хуліганських дій у стані сп'яніння.

4. Винність обвинувачуваного у вчиненні хуліганства (чи діяв він умисно, чи усвідомлював, що його дії грубо порушують громадський порядок і виражають явну неповагу до суспільства; чи бажав він учинити конкретні дії).

5. Конкретні наслідки діяння: чи є потерпілі, чи нанесені їм тілесні ушкодження; чи заподіяний матеріальний збиток, якщо так, то яка вартість знищеного або того майна, що потребує ремонту.

6. Причини й умови, що сприяли конкретному хуліганському прояву: через що виник злочинний намір, які обставини формування кримінальної групи, джерела придбання зброї тощо» [3, с. 13-15].

Інші автори – Л.Ш. Берекашвілі, М.С. Бушкевич, М.І. Порубов – крім вищезазначених розглядали такі обставини:

1. Якщо такі дії супроводжувались винятковим цинізмом чи особливою зухвалістю, то в чому конкретно це було виражено.

2. Чи не було в процесі правопорушення вчинено інших злочинів, наприклад, чи не мав місце опір представникам влади; чи застосовувалося або чи була спроба застосування зброї та інших предметів, спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень.

3. Також підлягають доказуванню обставини, що впливають на ступінь та характер відповідальності особи, яка вчинила хуліганські дії. З'ясовується, чим характеризується особа винного, чи був він раніше судимий за хуліганство, чи застосовувались до нього протягом року міри адміністративного впливу за вчинення дрібного хуліганства [1; 2; 5].

Кожна з наведеного переліку обставини має своє значення, без її дослідження не буде повністю розглянуто подію. Так, питання про суть діяння та його прояви розкриває загальну картину: образливе чіпляння до громадян, бійка, нецензурна лайка, непристойні дії, що ображають честь і гідність громадян, зрив якогось заходу, грубе порушення нормальних умов роботи і відпочинку громадян, наруга над пам'ятниками культури тощо. А вже дослідження особи злочинця розкриває інші аспекти. Наприклад, якщо злочин зроблений неповнолітнім, як зазначає А.О. Крикунов, то необхідно з'ясувати: його найближче оточення; обстановку в сім'ї й у колективі, де він вчиться або працює; які обставини вплинули на його негативне виховання; чи немає в нього ознак розумової відсталості; чи міг він цілком усвідомити значення своїх дій і керувати ними. Якщо хуліганство вчинене групою осіб, то встановлюються ступінь її організованості, наявність лідера, роль кожного з учасників, взаємовідносини між ними; з'ясовується, які підготовчі дії були початі учасниками злочину [3, с. 14].

Це перелік обставин, що підлягають доказуванню при розслідуванні хуліганства, який можна знайти при вивченні літератури. У свою чергу, ми хочемо додати до цього переліку такі обставини:

1. Мотиви наявної поведінки особи злочинця (чому він вчинив дане суспільно небезпечне діяння).

2. Які технічні засоби використовувались для вчинення хуліганства (телефон, комп'ютерні технології, використання специфічних приладів нанесення різних речовин на поверхні тощо).

Обґрунтовуючи свої позиції щодо визначених обставин, що підлягають доказуванню, зазначимо, що хуліганство характеризується умисною формою вини і мотивом явної неповаги до суспільства. Вчинення цього злочину, в якому дії характеризуються грубим порушенням громадського порядку, супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом, особа усвідомлює характер своїх дій і бажає так діяти.

Мотив явної неповаги до суспільства характеризується усвідомленим спонуканням свого ставлення до громадського порядку, неперсоніфікованого кола осіб, ігнорування існуючих у суспільстві елементарних правил поведінки, моральності, добропристойності. Таке виявляється в поступках особи, стає вираженням, очевидним як для самого злочинця, так і для інших осіб. У кожному конкретному випадку хуліганський мотив діяння може знайти свій прояв у певних низьких спонуканнях. Це може бути бешкетництво, прагнення протиставити себе суспільству, виявити п'яну зухвалість, виявити зневагу до оточуючих тощо. У процесі вчинення злочину, що розпочався за мотивом особистого характеру (помста, ревності тощо), останній може перейти в мотив явної неповаги до суспільства й утворити склад хуліганства [8, с. 807].

Саме мотив явної неповаги до суспільства виступає одним із головних критеріїв відмежування хуліганства від суміжних злочинів. Відсутність у вчиненому діянні мотиву явної неповаги до суспільства свідчить і про відсутність хуліганства, хоча дії винного в тій чи іншій мірі й можуть порушувати громадський порядок і характеризуватись застосуванням насильства до потерпілого, знищенням майна тощо.

Як приклад, розглянемо такий випадок. 4 липня 2009 р. близько 4 години громадянин Ш., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння та знаходячись по вул. Промисловій в м. Карлівка

Полтавської області, з особливою зухвалістю та винятковим цинізмом, грубо порушуючи громадський порядок, з явною неповагою до суспільства, з хуліганських спонукань безпричинно наніс громадянину К. тілесні ушкодження у вигляді закритої черепно-мозкової травми, гематом та синців на обличчі, переломів кісток лицевого черепа та суглобного відростка нижньої щелепи зліва, забою головного мозку тяжкого ступеня та травматичного субарахноїдального крововиливу підтверджених рентгенологічним та комп'ютерно-томографічним обстеженням, вираженою об'єктивною неврологічною симптоматикою, які згідно до акта судово-медичного освідчення К. № 211 від 23 липня 2009 р. належать до тяжких тілесних ушкоджень за ознакою небезпеки для життя. Дії Ш. були кваліфіковані за ознаками злочину, передбаченого ч. 1 ст. 296 КК України [7].

Зазначимо, що за інших мотивів злочину таке діяння не можна було б кваліфікувати за ст. 296 КК України. Тобто визначення мотиву злочину є однією з важливих обставин, що підлягають доказуванню при розслідуванні хуліганства.

Звичайно, наведений перелік обставин, що підлягають доказуванню при розслідуванні хуліганства, має приблизний характер і конкретизується залежно від типових слідчих ситуацій, обставин злочину та його учасників.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, окреслимо такі висновки. При виявленні події, яку можна кваліфікувати як вчинення кримінально караного хуліганства, слідчий повинен вирішити завдання про необхідність порушення кримінальної справи. Підставами для порушення кримінальної справи за фактом вчинення хуліганства здебільшого є заяви потерпілих, свідків та очевидців події. Порушенню кримінальної справи в більшості випадках передують проведення попередньої перевірки, спрямованої на отримання необхідних даних.

Після порушення кримінальної справи за фактом вчинення хуліганства потрібно визначити коло обставин, що підлягають доказуванню. До них слід віднести: чи дійсно були вчинені хуліганські дії й у чому вони полягали; обстановку, в якій відбувалися хуліганські дії; особу злочинця; винність обвинувачуваного у вчиненні хуліганства; мотиви вчинення діяння; конкретні наслідки діяння; чи не було в процесі діяння зроблено інших злочинів; технічні засоби, що використовувались для вчинення хуліганства; причини й умови, що сприяли конкретному хуліганському прояву.

Список використаної літератури:

1. Берекшвили Л.Ш. Расследование хулиганства: Учеб. пособ. / Под ред. В.Е. Жарского. – М., 1968.
2. Бушкевич Н.С. Криминалистическое обеспечение расследования хулиганства, совершенного группой лиц: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Минск, 2008.
3. Крикунов А.О. Расследование хулиганства: Лекция. – К., 1978.
4. Криминалістика: Учеб. / Под ред. Р.С. Белкина, Г.Г. Зуйкова. – М., 1968.
5. Криминалістика: Учеб. пособ. / Под ред. Н.И. Порубова. – Минск, 1997.
6. Криміналістика: Підруч. / За ред. В.Ю. Шепітько. – К., 2001.
7. Кримінальна справа № 09070089 Карлівського РВ ГУ МВС України в Полтавській області від 5 липня 2009 р.
8. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гаврик та ін.; За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Вид. 3-є, перероб. та доп. – Х., 2007.
9. Лобойко Л.М. Проблеми дізнання у дослідчому кримінальному процесі // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. – 2001. – № 1. – С. 241-253.
10. Макаренко Е.И. Особенности расследования квартирных краж, совершаемых группой лиц: Дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1983.
11. Соціологічне дослідження діяльності слідчих і судових органів по запобіганню хуліганства. – К., 1971.
12. Справочник следователя. Вып. 2 (Практическая криминалистика: расследование отдельных видов преступлений). – М., 1990.

Надійшла до редакції 14.01.2011

